

KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIĞIN MƏŞĞULLUĞUN ARTIRILMASINDA VƏ REGIONAL İNKİŞAFDA ROLU

Babazadə Turkan Hüseyn

Azerbaijan State University of Economics (UNEC)

UNEC Business School

Email: babazada.turkan.huseyn.2024@unec.edu.az

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın məşğulluğun artırılması və regional inkişafın dəstəklənməsində rolu tədqiq olunur.

Tədqiqatın əsas məqsədi rəsmi statistik məlumatlar əsasında mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin strukturunu, iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə bölgüsünü, regional inkişaf əlaqəsini və maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin bu prosesə təsirini qiymətləndirməkdir. Məqalədə statistik təhlil, müqayisəli təhlil, sistemli yanaşma və empirik ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqat göstərir ki, 2024-cü ildə MKO sahibkarlıq subyektı olan müəssisələrin sayı 2023-cü ilə nisbətən 5.7 % artaraq 1505893 vahidə çatmışdır. Bu müəssisələrdə mizdlə işləyənlərin sayı isə 2024-cü ildə 2023-cü ilə müqayisədə 6.9 % artaraq 417838 nəfər təşkil etmişdir. Onlardan 83.4 faizi qeyri-dövlət, 16.6 faizi isə dövlət sektoruna aid olan MKO müəssisələrində çalışmışdır. Eyni zamanda, fəaliyyətdə olan sahibkarlıq subyektlərinin yarıdan çoxunun Bakıdan kənar regionlarda yerləşməsi MKOS sektorunun regional iqtisadi fəallıq baxımından mühüm rol oynadığını göstərir. Bununla belə, MKOS sektorunun məşğulluğa müsbət təsirinin gücləndirilməsi üçün maliyyə resurslarına çıxış imkanlarının genişləndirilməsi, regionlarda xidmət və istehsal infrastrukturunun inkişafı, rəqəmsallaşma, peşə bacarıqlarının artırılması və yerli dəyər zəncirlərinin möhkəmləndirilməsinə ehtiyac vardır.

Açar sözlər: *kiçik və orta sahibkarlıq, məşğulluq, regional inkişaf, qeyri-neft sektoru, MKO subyektləri, dövlət dəstəyi, maliyyəyə çıxış*

JEL kodları: *J21, L26, M13, O18, R11*

GİRİŞ

Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq (MKOS) müasir iqtisadi sistemlərdə yalnız biznes fəaliyyətinin ayrıca forması kimi deyil, həm də məşğulluq imkanlarının yaradılması, regional iqtisadi fəallığın genişləndirilməsi, innovativ təşəbbüslərin dəstəklənməsi və milli iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi

mexanizmi kimi diqqət cəlb edir. Xüsusilə, karbohidrogen resurslarla zəngin ölkələrdə iqtisadiyyatın neft gəlirlərindən asılılığının azaldılması və qeyri-neft sektorunun dayanıqlı inkişafı kimi strateji məqsədlər fonunda MKOS sektorunun iqtisadi və sosial funksiyaları daha da aktuallaşır (Malesu & Syrovátka, 2025). Kiçik və orta sahibkarlığın davamlı inkişafı yalnız maliyyə və institusional dəstəkdən deyil, eyni zamanda insan kapitalının gücləndirilməsi və təşkilat daxilində ortaq dəyərlərin formalaşdırılmasından da asılıdır (Muradov et al., 2019). Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı xüsusilə son illərdə dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Sahibkarlıq subyektlərinin qeydiyyatının sadələşdirilməsi, güzəştli maliyyə mexanizmlərinin tətbiqi, KOBİA vasitəsilə məsləhət və institusional dəstəyin genişləndirilməsi, regionlarda biznes infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə biznes fəaliyyətinin bərpası bu istiqamətdə həyata keçirilən əsas tədbirlərdən biri kimi qeyd oluna bilər (Musayev, 2025). Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasında KOB-ların iqtisadiyyatda rolunun artırılması və sahibkarlıq mühitinin təkmilləşdirilməsi ayrıca strateji xətt kimi diqqət çəkir (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 2022; KOBİA, 2024). Məqalədə MKOS sektorunun məşğulluq və regional inkişafı ilə əlaqəsini araşdırdığı üçün tədqiqatda əsas diqqət iki istiqamətə fokuslanıb:

Birinci istiqamət MKO müəssisələrdə çalışan maddi işçilərin sahələr üzrə xüsusi çəkisinin müəyyənəndirilməsi, ikinci istiqamət isə sahibkarlığın regional iqtisadi aktivliyə təsiri, yəni regionlarda yeni iş yerlərinin və yerli bazar imkanlarının yaradılmasında rolunun öyrənilməsindən ibarətdir. Bu yanaşma MKOS sektorunu təkcə iqtisadi göstəricilər baxımından deyil, həm də sosial-iqtisadi dayanıqlığın daşıyıcısı kimi qiymətləndirməyə şərait yaradır. Tədqiqat MKOS sektorunun məşğulluq və regional inkişafı ilə əlaqəsini araşdırdığı üçün məqalədə bu iki istiqamətə xüsusi diqqət ayrılmışdır.

Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin “Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq” statistik məcmuəsi 2025, Nazirlər Kabinetinin sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları ilə bağlı qərarı, Azərbaycan Mərkəzi Bankının maliyyə sabitliyi hesabatları, İqtisadiyyat Nazirliyi və KOBİA-nın rəsmi məlumatları təşkil edir. Məqalədə əsas statistik baza kimi 2023-2024 və 2025-ci illər üzrə məlumatlardan, xüsusilə də MKO müəssisələrində maddi işçilərin və əcnəbilərin iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə bölgüsünü əks etdirən cədvəllərdən istifadə edilmişdir.

Kiçik və orta sahibkarlıq sektorunun nəzəri və institusional əsasları

MKOS iqtisadiyyatda çeviklik, innovasiya potensialı, yerli iqtisadi resursların effektiv dəyərləndirilməsi və məşğulluq baxımından üstün xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur. MKOS subyektləri bazar dəyişikliklərinə daha tez adaptasiya olmaq potensialına malikdirlər və tələbata uyğun

yeni məhsul və xidmətlərin istehsalını qısa müddətdə reallaşdırma bilirlər. Məşğulluq baxımından isə, MKOS sektorunun üstünlüyü onlarda əmək bazarına giriş baryerlərinin nisbətən aşağı olması ilə bağlıdır. Bununla yanaşı, kiçik müəssisələrdə işə qəbul prosedurları həm də çevik olması ilə seçilir (Moeuf və b., 2018). Buna görə də, MKO ailə biznesləri və fərdi sahibkarlar yerli əhali üçün geniş məşğulluq imkanları yaradırlar (Musayev, 2024; Musayev, 2025). Regional inkişaf baxımından, MKOS-ların rolu daha böyükdür. Regionlarda MKOS subyektləri yerli xammal və əmək resurslarından istifadə etməklə resursların həmin ərazidə qalmasına şərtləndirir. Kənd təsərrüfatı, aqrobiznes, turizm, ictimai iaşə, nəqliyyat, təhsil və səhiyyə xidmətləri kimi sahələrdə kiçik və orta müəssisələrin inkişafı həm əhalinin gəlirlərini artırır (Svobodova və b., 2024).

MKO ölçülü ailə biznesləri regionlarda insanların məşğulluğu və dayanıqlı inkişaf üçün daha səmərəli rol oynayır. Ailə şirkətlərinin yaranmasına və idarəetmə xüsusiyyətlərinə təsir edən amillərin təhlili göstərir ki, yüksək etimada əsaslanan idarəetmə, nəsillərarası davamlılıq və uzunmüddətli strateji yanaşma belə müəssisələrin regionlarda məşğulluğun genişləndirilməsi və sosial-iqtisadi imkanlarını gücləndirir (Musayev, 2023). Bu istiqamətdə, Aİ və Azərbaycan üzrə müqayisəli təhlil göstərir ki, ailə bizneslərinin və MKOS subyektlərinin dayanıqlı inkişafda rolunun artırılması səmərəli dövlət tənzimlənməsi, hüquqi-institusional dəstək mexanizmləri və məqsədli dəstək alətlərindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır (Musayev, 2025). Sonuncu məqalənin təhlili onu da deməyə əsas verir ki, Avropada və Azərbaycanda MKOS siyasəti müəyyən oxşar cəhətlərə sahibdir. Bu oxşarlıqların birincisi kiçik sahibkarların dövlət dəstəyindən yararlanmaq üçün ilkin olaraq müəyyən edilmiş MKOS meyarlarına uyğunluğudur.

Azərbaycan Respublikasında MKOS bölgüsü Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 21 dekabr tarixli 556 nömrəli qərara əsaslanır. Bu meyarlarda işçilərin orta siyahı sayı və illik gəlir əsas göstəricilər kimi götürülür. Belə bölgü dövlət dəstəyi mexanizmləri üçün prioritetlərin müəyyənəşdirilməsi, uçotun aparılması və sahibkarlıq siyasətinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün əsas yaradır (Cədvəl 1.).

Cədvəl 1. Azərbaycanda sahibkarlıq subyektlərinin ölçü meyarları

Kateqoriya	İşçilərin orta siyahı sayı	İllik gəlir
Mikro sahibkar	10 nəfərədək	200 min manatadək
Kiçik sahibkar	11-50 nəfər	200 min manatdan 3 000 min manatadək
Orta sahibkar	51-250 nəfər	3 000 min manatdan 30 000 min manatadək

Mənbə: Nazirlər Kabinetinin 21 dekabr 2018-ci il tarixli 556 nömrəli qərarı əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Bu cədvəl Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin təsnifatında iki əsas meyarın, işçilərin orta siyahı sayı və illik gəlirin əsas götürüldüyünü göstərir. Meyarlar sahibkarlıq

subyektlərinin iqtisadi miqyasını müəyyən etməyə, dövlət dəstəyi, güzəştli kreditlər və institusional təşviq mexanizmlərinin daha hədəfli tətbiqinə imkan yaradır.

Tədqiqatın metodologiyası və məlumat bazası

Məqalədə istifadə olunan metodoloji yanaşma statistik göstəricilərin müqayisəli və struktur təhlilinə əsaslanır. Əsas məqsəd MKOS sektorunun məşğulluğa və regional iqtisadi fəallığa təsirini rəsmi statistik məlumatlar əsasında izah etməkdir. Bunun üçün 2023 və 2024-cü illərdə MKOS subyektlərində muzdlı çalışan işçilərin sayı, sektorlar üzrə paylanma, müəssisə ölçüləri üzrə struktur, əcnəbi işçilərin sahələr üzrə bölgüsü və maliyyə dəstəyi ilə bağlı göstəricilər təhlil edilmişdir.

Tədqiqatda əvvəlcə ümumi məşğulluq dinamikası müəyyən edilir, daha sonra iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə nəzərə çarpan fərqlər qiymətləndirilir. Artım templəri 2024-cü ilin göstəricilərinin 2023-cü il göstəriciləri ilə müqayisəsi əsasında hesablanır. Bu yanaşma hansı sahələrin məşğulluq yaratmaq baxımından daha aktiv olduğunu, hansı sahələrdə isə durğunluq və ya azalma meyillərinin müşahidə edildiyini müəyyən etməyə imkan verir.

Statistik təhlillər rəqəmlərin müqayisəsi ilə kifayətlənmir, həm də sektorların əmək tutumu, regional bazarlara bağlılıq, xidmət və istehsal zəncirlərində bu sektorların rolu, maliyyəyə çıxış imkanları və dövlət dəstəyi alətləri də nəzərə alınır. Beləliklə, statistik nəticələr iqtisadi məzmunla əlaqələndirilir və MKOS sektorunun inkişaf istiqamətləri üzrə praktik nəticələr çıxarılır.

Tədqiqatın əsas məhdudiyyəti ondan ibarətdir ki, mövcud statistik məlumatlar məşğulluğun bütün formalarını tam şəkildə əhatə etmədiyindən, təhlil əsasən rəsmi uçota alınmış göstəricilər çərçivəsində aparılmışdır. Bundan əlavə, regional səviyyədə sektorial təhlil aparmaq üçün bəzi məlumatlar açıq şəkildə təqdim olunmur. Buna görə də, regional inkişafı ilə bağlı təhlil rəsmi məlumatlar əsasında aparılır.

Mikro kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərində məşğulluğun ümumi dinamikası

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, MKO sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrdə muzdlı işləyənlərin sayı 2023-cü ildə 390845 nəfər olduğu halda, 2024-cü ildə 417 838 nəfərə yüksəlmişdir. Bu göstərici KOS sektorunun əmək bazarında sabit və əhəmiyyətli rol oynadığını göstərir.

Müəssisə ölçüləri üzrə baxdıqda, muzdlı məşğulluğun əsas hissəsi orta sahibkarlıq subyektlərində cəmlənir. Bununla belə, mikro və kiçik müəssisələr yeni iş yerlərinin yaradılması baxımından əhəmiyyətli baza rolunu oynayır, çünki onların bazara giriş və fəaliyyətə başlama imkanları daha çevikdir. Mülkiyyət növləri üzrə təhlil də vacib nəticə verir. Qeyri-dövlət sektorunun yüksək payı KOS-un özəl təşəbbüs, bazar rəqabəti və sahibkarlıq fəallığı ilə sıx bağlı olduğunu göstərir. Bu baxımdan KOS sektorunun məşğulluğa təsiri əsasən özəl sektorun inkişafı ilə əlaqələndirilir. Məşğulluq strukturunda orta müəssisələrin yüksək payı həm müsbət, həm də siyasət baxımından diqqət tələb edən məqamdır. Müsbət

tərəf ondan ibarətdir ki, orta müəssisələr daha stabil iş yerləri və daha formal əmək münasibətləri yaratmaq potensialına malikdir. Digər tərəfdən, mikro və kiçik sahibkarlığın böyümə mərhələsinə keçməsi üçün maliyyə, idarəetmə, bazar çıxışı və insan kapitalı baxımından əlavə dəstəyə ehtiyac qalır (Cədvəl 2.).

Cədvəl 2. MKO müəssisələrdə muzzdlu işçilərin ölçü kateqoriyaları üzrə dinamikası

Göstərici	2023	2024	Dəyişmə	Artım %
Cəmi işçilər	390 845	417 838	26993	6.91
Mikro sahibkarlıq	49 997	51 570	1573	3.15
Kiçik sahibkarlıq	110 250	121 508	11258	10.21
Orta sahibkarlıq	230 618	244 760	14142	6.13

***Mənbə:** Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin “Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq, 2025” statistik məcmuəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.*

Ən yüksək nisbi artım kiçik sahibkarlıq subyektlərində müşahidə olunmuşdur ki, bu da kiçik miqyaslı bizneslərin məşğulluğun genişlənməsində daha çevik və aktiv rol oynadığını göstərir.

İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə məşğulluğun strukturu

MKO sahibkarlıq subyektlərində məşğulluğun iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə bölgüsü bu sektorun ölkə iqtisadiyyatında çoxşaxəli rol oynadığını göstərir. 2024-cü ildə MKO müəssisələrində muzzdlu çalışanların ümumi sayı 417 838 nəfər olmuşdur. Bu göstəricinin sahələr üzrə təhlili göstərir ki, ən çox muzzdlu işçi sənaye, ticarət, tikinti və digər xidmət sahələrində cəmlənmişdir. Sənaye sahəsində çalışanların sayı 91 492 nəfər, ticarət və nəqliyyat vasitələrinin təmiri sahəsində 73 997 nəfər, tikintidə 60 606 nəfər, digər sahələrdə isə 60 188 nəfər təşkil etmişdir. Bu sahələr birlikdə MKO sektorunda məşğulluğun əsas hissəsini formalaşdırır.

Sahələr üzrə struktur həm istehsal, həm də xidmət iqtisadiyyatının MKO sahibkarlığı üçün mühüm məşğulluq mənbəyi olduğunu göstərir. Sənaye və tikinti sahələrində işçi sayının yüksək olması KOS sektorunun real sektorla bağlılığını, ticarət və xidmət sahələrinin geniş payı isə daxili bazar, istehlak və gündəlik xidmətlər üzrə sahibkarlığın aktivliyini əks etdirir. 2023-cü illə müqayisədə 2024-cü ildə demək olar ki, bütün əsas sahələrdə artım müşahidə olunmuşdur. Xüsusilə turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə sahəsində 11,5 faiz, ticarət sahəsində 11,1 faiz, təhsil sahəsində 8,8 faiz və tikinti sahəsində 9,0 faiz artım qeydə alınmışdır. Bu dinamika MKO sektorunun postpandemiya dövründə xidmətlər, ticarət və tikinti sahələri üzrə məşğulluğu genişləndirdiyini göstərir.

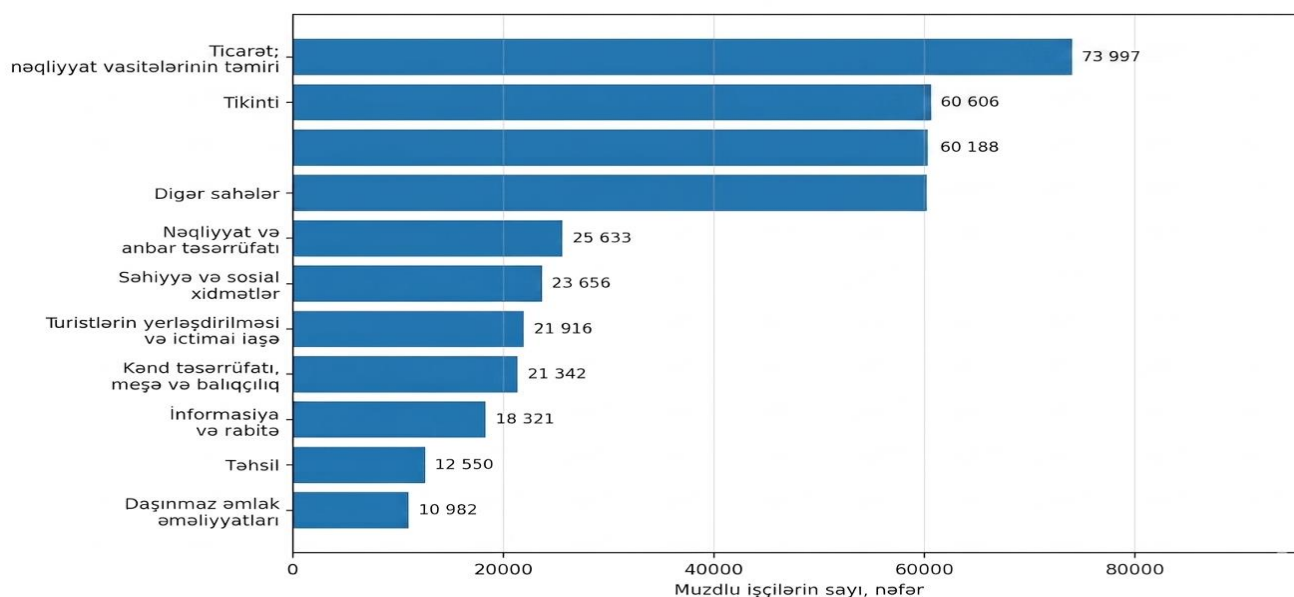
Cədvəl 3. MKO müəssisələrində muzzdlu işçilərin iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə sayı

İqtisadi fəaliyyət növü	2023	2024	Dəyişmə	Artım, %
Kənd təsərrüfatı, meşə və balıqçılıq	20 822	21 342	520	2,5
Sənaye	87 943	91 492	3 549	4,0
Tikinti	55 603	60 606	5 003	9,0
Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri	66 634	73 997	7 363	11,1
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	24 076	25 633	1 557	6,5
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	19 656	21 916	2 260	11,5
İnformasiya və rabitə	17 922	18 321	399	2,2
Daşınmaz əmlak əməliyyatları	10 649	10 982	333	3,1
Təhsil	11 539	12 550	1 011	8,8
Səhiyyə və sosial xidmətlər	22 226	23 656	1 430	6,4
Digər sahələr	53 796	60 188	6 392	11,9
Cəmi	390 845	417 838	26 993	6,9

***Mənbə:** Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin “Azərbaycanda MKOS - 2025” statistik məcmuəsi*

Cədvəl göstərir ki, 2024-cü ildə MKO müəssisələrində muzzdlu işçilərin ümumi sayı 2023-cü illə müqayisədə 26 993 nəfər artaraq 417 838 nəfərə çatmışdır. Ən yüksək artım ticarət, digər sahələr, tikinti və turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə sahələrində müşahidə olunmuşdur ki, bu da MKO sektorunda xidmət və bazar yönümlü fəaliyyətlərin məşğulluq yaratmaq potensialının gücləndiyini göstərir.

Şəkil 1. 2024-cü ildə MKO müəssisələrində muzzdlu işçilərin sektorlar üzrə bölgüsü

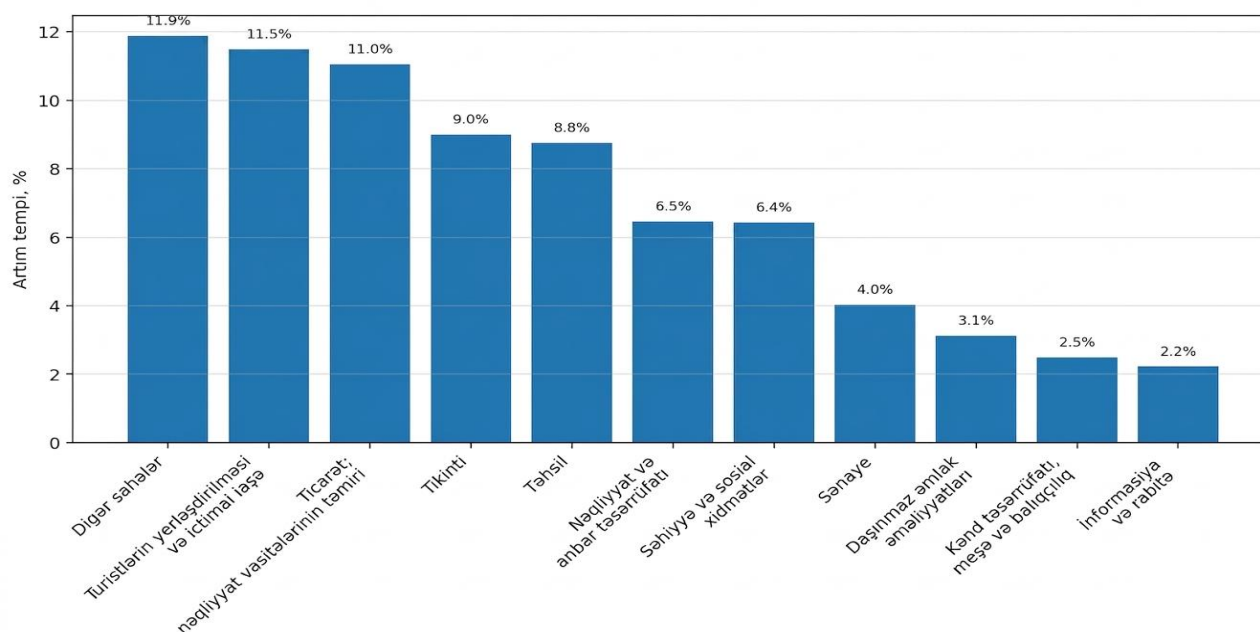


***Mənbə:** Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin “Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq, 2025” statistik məcmuəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.*

Qrafikdən görünür ki, Şəkildən görünür ki, 2024-cü ildə MKO müəssisələrində müddətli işçilərin ən böyük hissəsi sənaye, ticarət, tikinti və digər xidmət sahələrində cəmlənmişdir. Bu struktur KOS sektorunun həm istehsal, həm də xidmət iqtisadiyyatı üzrə məşğulluğun formalaşmasında mühüm rol oynadığını göstərir.

Şəkil 2 göstərir ki, 2023-2024-cü illərdə məşğulluq artımı ən çox digər sahələr, turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə, ticarət və tikinti üzrə müşahidə edilmişdir.

Şəkil 2. MKO müəssisələrində sektorlar üzrə məşğulluğun 2023-2024-cü illər üzrə dəyişməsi



Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin "Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq, 2025" statistik məcmuəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Təsvir edilən dinamika MKO sektorunda xidmətlər və daxili bazar yönümlü fəaliyyətlərin məşğulluq yaratmaq imkanlarının daha sürətlə genişləndiyini göstərir.

Məşğulluq və regional inkişaf arasında əlaqə

MKO sahibkarlığının regional inkişafı əlaqəsi onun məşğulluq yaratmaq, yerli bazarları canlandırmaq və iqtisadi aktivliyi regionlara yaymaq funksiyası ilə bağlıdır. 2024-cü ildə fəaliyyətdə olan sahibkarlıq subyektlərinin 48,6 faizi Bakı şəhərində, 51,4 faizi isə digər regionlarda fəaliyyət göstərmişdir. Bu göstərici sahibkarlıq aktivliyinin artıq təkcə paytaxtda deyil, regionlarda da genişləndiyini göstərir. Regionlarda MKO subyektlərinin sayının artması yerli məşğulluq imkanlarının genişlənməsi, ailə təsərrüfatlarının və kiçik bizneslərin iqtisadi dövrüyyəyə daxil olması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Regional inkişaf baxımından MKO sektorunun əsas üstünlüyü onun iri kapital

tələb etmədən müxtəlif ərazilərdə fəaliyyət göstərə bilməsidir. Kənd təsərrüfatı, ticarət, ictimai iaşə, təmir xidmətləri, tikinti, nəqliyyat və sosial xidmətlər kimi sahələr regionlarda yeni iş yerlərinin yaradılmasına daha çevik təsir göstərir. Statistik məlumatlar göstərir ki, 2024-cü ildə MKO müəssisələrində muzzdlu işçilərin ümumi sayı əvvəlki illə müqayisədə artmış və bu artım həm istehsal, həm də xidmət sahələrində müşahidə edilmişdir. Bu isə KOS sektorunun regional iqtisadi dayanıqlığın formalaşmasında, əhalinin gəlir imkanlarının artırılmasında və daxili miqrasiyanın azaldılmasında mühüm rol oynadığını göstərir.

Maliyyəyə çıxış və dövlət dəstəyi mexanizmləri

Kiçik və orta sahibkarlığın inkişafında maliyyəyə çıxış əsas amillərdən biridir. MKO müəssisələri üçün kredit resurslarına, güzəştli maliyyələşməyə, investisiya təşviqi mexanizmlərinə və dövlət dəstəyi proqramlarına çıxışın genişləndirilməsi onların istehsal gücünü artırır, yeni iş yerlərinin yaradılmasını stimullaşdırır və regional bazarlarda fəaliyyət imkanlarını genişləndirir. Azərbaycanda son illərdə sahibkarlığın dəstəklənməsi istiqamətində güzəştli kreditlərin verilməsi, KOBİA vasitəsilə məsləhət və institusional xidmətlərin göstərilməsi, sahibkarlıq subyektlərinin sərgilərdə və satış kanallarında iştirakının dəstəklənməsi kimi tədbirlər həyata keçirilir.

Maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin regional inkişaf baxımından əhəmiyyəti xüsusilə böyükdür. Regionlarda fəaliyyət göstərən mikro və kiçik sahibkarlar üçün maliyyəyə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi həm yeni müəssisələrin yaradılmasına, həm də mövcud bizneslərin böyüməsinə şərait yaradır. Bu baxımdan dövlət dəstəyi yalnız sahibkarların maliyyə yükünü azaltmır, həm də məşğulluğun artması, yerli istehsalın genişlənməsi və regional iqtisadi fərqlərin azaldılması üçün institusional baza formalaşdırır. Statistik göstəricilərdə 2024-cü ildə MKO müəssisələrində işçi sayının artması dəstək mexanizmlərinin məşğulluq və biznes aktivliyində əhəmiyyətini göstərir.

Əcnəbi işçilərin strukturu və bacarıq transferi

MKO müəssisələrində çalışan əcnəbi işçilərin strukturu əmək bazarında xüsusi bilik, texniki bacarıq və peşəkar təcrübəyə olan tələbin müəyyən sahələrdə daha yüksək olduğunu göstərir. 2024-cü ildə MKO müəssisələrində çalışan əcnəbi işçilərin ümumi sayı 1 790 nəfər olmuşdur. Əcnəbi işçilərin ən çox cəmləndiyi sahələr “digər sahələr”, sənaye, ticarət, tikinti və təhsil sahələridir. “Digər sahələr” üzrə 583 nəfər, sənaye üzrə 248 nəfər, ticarət və nəqliyyat vasitələrinin təmiri üzrə 237 nəfər, tikinti üzrə 234 nəfər, təhsil sahəsində isə 188 nəfər əcnəbi işçi çalışmışdır. Əcnəbi işçilərin sahələr üzrə bölgüsü bacarıq transferi baxımından əhəmiyyətliidir. Sənaye, tikinti, informasiya və rabitə, təhsil və xidmət sahələrində əcnəbi mütəxəssislərin iştirakı yerli işçilərin yeni texnologiyalar, idarəetmə metodları, xidmət standartları və peşə bacarıqları ilə tanış olmasına imkan yarada bilər. Bununla yanaşı, 2023-cü illə müqayisədə 2024-cü ildə əcnəbi işçilərin ümumi sayının azalması göstərir ki, bəzi sahələrdə məşğulluq

daha çox yerli əmək resursları hesabına formalaşmağa başlamışdır. Bu proses xarici təcrübədən istifadə ilə yanaşı, yerli kadr potensialının gücləndirilməsi MKO sektorunun uzunmüddətli dayanıqlığını artırır.

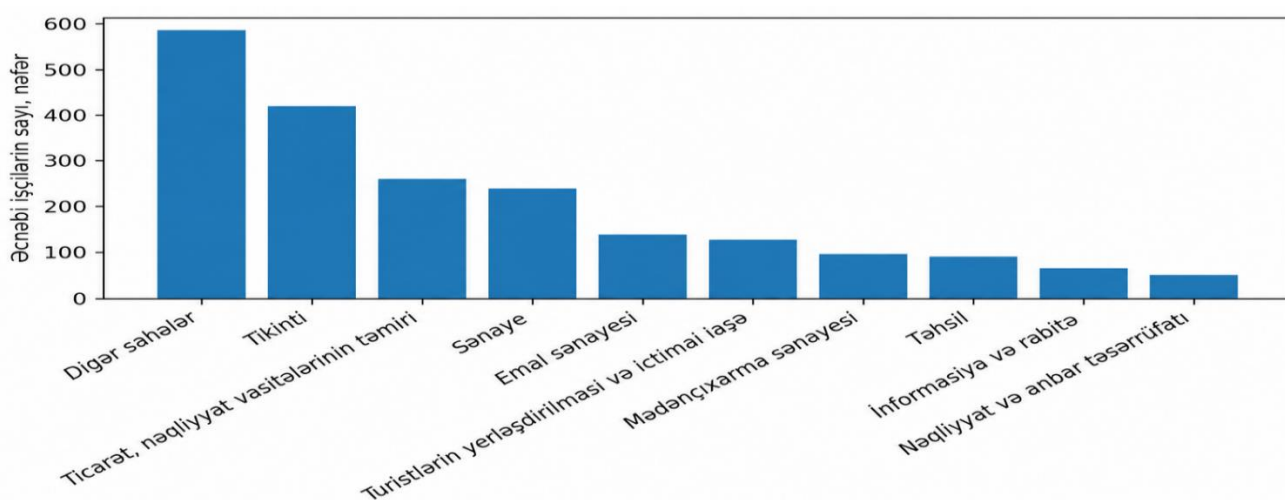
Cədvəl 4. MKO müəssisələrində çalışan əcnəbilərin iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə sayı

İqtisadi fəaliyyət növü	2023	2024	Dəyişmə
Kənd təsərrüfatı, meşə və balıqçılıq	39	22	-17
Sənaye	239	248	9
Mədəncixarma sənayesi	97	98	1
Emal sənayesi	139	134	-5
Tikinti	419	234	-185
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	260	237	-23
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	51	45	-6
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	128	85	-43
İnformasiya və rabitə	65	77	12
Daşınmaz əmlak əməliyyatları	22	18	-4
Təhsil	91	188	97
Səhiyyə və sosial xidmətlər	29	53	24
Digər sahələr	585	583	-2
Cəmi	1 928	1 790	-138

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi

Cədvəl göstərir ki, 2024-cü ildə MKO müəssisələrində çalışan əcnəbi işçilərin ümumi sayı 2023-cü illə müqayisədə 138 nəfər azalmışdır. Bununla belə, təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlər, informasiya və rabitə sahələrində artımın qeydə alınması xarici əmək qüvvəsinə tələbin daha çox bilik, peşəkar xidmət və bacarıq transferi ilə bağlı sahələrə yönəldiyini göstərir.

Şəkil 3. 2023-cü ildə MKO müəssisələrində çalışan əcnəbilər üzrə aparıcı sahələr



Mənbə: "Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq, 2025" statistik məcmuəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Şəkildən görünür ki, 2024-cü ildə əcnəbi işçilər əsasən digər sahələr, sənaye, ticarət, tikinti və təhsil sahələrində cəmlənmişdir. Bu bölgü xarici işçi qüvvəsinin daha çox xüsusi bacarıq, texniki təcrübə və peşəkar xidmət tələb edən sahələrdə istifadə olunduğunu göstərir.

Müzakirə: Kiçik və orta sahibkarlıq sektorunun inkişaf istiqamətləri

Aparılan təhlil göstərir ki, Azərbaycanda KOS sektorunun məşğulluğa təsiri daha çox xidmət, ticarət, sənaye və tikinti sahələrində cəmlənir. Bu struktur qısa və orta müddətdə iş yerlərinin yaradılması üçün əlverişlidir, lakin uzunmüddətli dayanıqlı inkişaf baxımından məhsuldarlığın artırılması, emal sənayesinin genişləndirilməsi və regionlarda yüksək əlavə dəyər yaradan fəaliyyətlərin stimullaşdırılması olduqca əhəmiyyətlidir. Məşğulluğun artımı baxımından turizm və ictimai iaşə, təhsil, emal sənayesi və səhiyyə-sosial xidmətlər sahələri xüsusi seçilir. Bu sahələr insan kapitalı ilə daha sıx bağlıdır və regionlarda yerli əhalinin əmək bazarına cəlb olunması üçün geniş imkanlar yaradır. Xüsusilə qadınların və gənclərin məşğulluğu üçün təhsil, xidmət, turizm və sosial xidmət sahələri daha uyğun platforma rolunu oynaya bilər. Sosial layihələrə dəstək və ailə bizneslərinin inkişafı istiqamətində aparılan işlər yaxın gələcəkdə bu sektorun inkişafına öz təsirini göstərəcəkdir.

KOS-un regional inkişafda rolunu gücləndirmək üçün regional ixtisaslaşma yanaşması tətbiq edilməlidir. Hər bir iqtisadi rayonun resurs bazası, əmək bazarı, logistika imkanları və turizm potensialı fərqlidir. Buna görə KOS dəstəyi ümumi deyil, regionların iqtisadi profilinə uyğun hədəflənməlidir. Məsələn, Lənkəran-Astara regionunda aqrar emal və turizm, Quba-Xaçmazda kənd təsərrüfatı və turizm, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə bərpa olunan iqtisadi infrastruktur və xidmət sahələri daha önəmli ola bilər. Rəqəmsallaşma da KOS-un inkişaf istiqamətləri arasında əsas yerlərdən birini tutur. Elektron ticarət, rəqəmsal ödənişlər, onlayn marketinq, elektron mühasibatlıq və platforma əsaslı satış kanalları kiçik bizneslərin bazara çıxışını genişləndirə bilər. Regionlarda rəqəmsal bacarıqların artırılması KOS-ların yalnız lokal bazarla məhdudlaşmamasına və ölkədaxili, hətta beynəlxalq bazarlara çıxmasına kömək edir. Nəhayət, KOS sektorunun inkişafı məşğulluğun keyfiyyəti ilə birlikdə qiymətləndirilməlidir. Yeni iş yerlərinin sayı vacib göstəricidir, lakin əməkhaqqı səviyyəsi, sosial sığorta, peşə inkişafı, təhlükəsiz iş şəraiti və formal əmək münasibətləri də nəzərə alınmalıdır. Bu baxımdan KOS siyasəti əmək bazarı siyasəti, peşə təhsili və regional investisiya proqramları ilə birgə həyata keçirildikdə daha səmərəli nəticə verə bilər. Qarabağda Dövlət Məşğulluq Agentliyinin vətəndaşların bacarıq və istəklərinə uyğun olaraq məşğulluğun artırılması istiqamətində proqramda nəzərdə tutulandan əlavə biznes layihələrini icra etməsi, vətəndaşların sosial qayğılarının təmin olunması üçün zəruridir.

NƏTİCƏ

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, kiçik və orta sahibkarlıq Azərbaycanda məşğulluğun artırılması və regional inkişafın dəstəklənməsi baxımından mühüm iqtisadi mexanizmdir. 2024-cü ildə MKO müəssisələrində muzzdlu işçilərin sayının əvvəlki illə müqayisədə 6 faizdən çox artması sektorun əmək bazarında genişlənən rolunu təsdiqləyir.

Sektorlar üzrə təhlil göstərir ki, sənaye, ticarət, tikinti və xidmət sahələri MKO müəssisələrində məşğulluğun əsas hissəsini formalaşdırır. Emal sənayesi, turizm və ictimai iaşə, təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlər kimi sahələrdə artımın müşahidə olunması KOS-un həm iqtisadi, həm də sosial funksiyalarının gücləndiyini göstərir. Bu sahələr regional məşğulluğun artırılması üçün də xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Regional inkişaf baxımından KOS sektorunun rolu onun yerli resursları iqtisadi dövriyyəyə cəlb etməsi, yerli bazarları canlandırması, yeni xidmət və istehsal imkanları yaratması ilə bağlıdır. Fəaliyyətdə olan sahibkarlıq subyektlərinin yarıdan çoxunun regionlarda yerləşməsi bu potensialın real əsaslara malik olduğunu göstərir. Lakin bu potensialın tam reallaşması üçün regionlarda maliyyə, infrastruktur, rəqəmsal bacarıqlar və bazara çıxış imkanları gücləndirilməlidir.

Maliyyəyə çıxış KOS sektorunun inkişafında həlledici amillərdən biridir. Mərkəzi Bankın məlumatlarında MKOS kreditlərinin artması, İqtisadiyyat Nazirliyinin məlumatlarında isə güzəştli kreditlərin böyük hissəsinin MKO subyektlərinə və regionlara yönəlməsi bu sahədə müsbət dinamikanı göstərir. Bununla yanaşı, kreditlərin səmərəliliyi onların iş yerlərinin yaradılması, məhsuldarlığın artırılması və regional iqtisadi dəyər zəncirlərinin genişləndirilməsi ilə ölçülməlidir. Ümumilikdə, KOS sektorunun məşğulluq və regional inkişafda rolunun artırılması üçün beş əsas istiqamət prioritet hesab edilə bilər:

Birincisi, regionların iqtisadi ixtisaslaşmasına uyğun KOS dəstək mexanizmlərinin tətbiqi;

İkincisi, mikro və kiçik sahibkarların orta müəssisəyə çevrilməsini dəstəkləyən maliyyə və məsləhət alətləri;

Üçüncüsü, peşə təhsili və bacarıq proqramlarının biznes ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması;

Dördüncüsü, rəqəmsal transformasiya və elektron ticarət imkanlarının genişləndirilməsi;

Beşincisi, KOS-ların yerli və beynəlxalq dəyər zəncirlərinə inteqrasiyasının gücləndirilməsi.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). Azərbaycanca mikro, kiçik və orta sahibkarlıq: Statistik məcmuə. Bakı: Dövlət Statistika Komitəsi.
2. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. (2025). Sahibkarlar dövlətin güzəştli maliyyə mexanizmləri ilə bizneslərini inkişaf etdirirlər. Rəsmi məlumat.
3. Azərbaycan Respublikası Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2026). KOBİA haqqında və KOB-lara dəstək mexanizmləri. Rəsmi məlumat.
4. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı. (2024). Maliyyə Sabitliyi Hesabatı 2023. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı.
5. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. (2018). “Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları”nın təsdiq edilməsi haqqında 21 dekabr 2018-ci il tarixli 556 nömrəli Qərar.
6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. (2022). Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyasının təsdiq edilməsi haqqında.
7. Malesu, M. L., & Syrovátka, P. (2025). Critical success factors for small and medium sized businesses: a PRISMA-based systematic review. *Future Business Journal*, 11(1), 32.
8. Moeuf, A., Pellerin, R., Lamouri, S., Tamayo-Giraldo, S., & Barbaray, R. (2018). The industrial management of SMEs in the era of Industry 4.0. *International journal of production research*, 56(3), 1118-1136.
9. Muradov, A., Bagirzadeh, E., & Suleymanov, T. (2019). Internal corporate brand building in higher education institutions: Case study of UNEC. In *Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference (IBIMA)*.
10. Musayev, Y. (2023). FACTORS IMPACTING FAMILY COMPANY CREATION AND GOVERNANCE CHARACTERISTICS.
11. Musayev, Y. (2024, April). Family Businesses in Digital Economy: Challenges and New Prospects. In *FAI International Conference on Digitalisation and Artificial Intelligence Revolution in Business Management* (pp. 303-318). Singapore: Springer Nature Singapore.
12. Musayev, Y. U. S. İ. F. (2025). State Regulation of Family Businesses in the EU and Azerbaijan: A Comparative Analysis. *Экономика и предпринимательство*, 16(11 (184), 2025.).
13. Musayev, Y. U. S. İ. F. (2025). FAMILY BUSINESSES IN AZERBAIJAN: THEORETICAL BASIS AND EMPIRICAL RESULTS. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях*, 233.

14. OECD. (2021). SME and Entrepreneurship Outlook 2021. Paris: OECD Publishing.
15. Svobodova, Z., Vecerova, V., Redlichova, R., & Somerlikova, K. (2024). Evaluation of the performance of SMEs in the context of regional development. *Journal of Business Sectors*, 2(1), 47-60.
16. World Bank. (2020). Small and Medium Enterprises Finance: Improving SMEs' access to finance and finding innovative solutions to unlock sources of capital. Washington, DC: World Bank.

ABSTRACT

The article examines the role of small and medium entrepreneurship in increasing employment and supporting regional development in Azerbaijan. The study is based on official statistical data on micro, small and medium-sized entrepreneurship subjects, with particular attention to employment indicators by economic activity and enterprise size in 2022-2023.

The findings show that the number of employees in MSME enterprises increased from 370,120 in 2022 to 390,845 in 2023. The most important employment-generating sectors include industry, trade, construction, tourism and food services, education, health and social services, and other service activities. The regional dimension of SME development is also important, as more than half of active entrepreneurship subjects operate outside Baku.

The article concludes that SME development should be linked with access to finance, regional specialization, digital transformation, vocational skills, and integration into local value chains. These directions can strengthen the contribution of SMEs to employment generation, non-oil sector development, and regional economic resilience in Azerbaijan.

Keywords: *small and medium entrepreneurship, employment, regional development, MSMEs, non-oil sector, Azerbaijan.*

JEL classification codes: *J21, L26, M13, O18, R11*